

فصلنامه علمی- پژوهشی **رهافت**

سال دهم، شماره ۳۶، پاییز ۱۳۹۵
صفحه ۴۱ تا ۵۸

بررسی مبانی دینی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت

اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی

یوسف ادیب / استاد برنامه ریزی درسی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز
اصغر ابراهیمی هرستانی / دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تبریز
ebrahimi9090@yahoo.com

یوسف رضا پور / استادیار دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز

مهدی طغیانی / استادیار دانشکده اقتصاد دانشگاه اصفهان

چکیده

به‌رغم اهمیت تربیت و فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی برای دانش‌آموزان، این مهم به‌طور شایسته مورد توجه نبوده است. در این پژوهش، به این پرداخته شد که مبانی دینی اقتصاد مقاومتی به‌منظور طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی چه می‌باشد؟ پس از بررسی آیات و روایات مربوط به موضوع در تفاسیر و بررسی مطالعات و پژوهش‌های مرتبط، اطلاعات به دست آمده با روش تحلیلی-استنتاجی، مورد تحلیل قرار گرفتند و با تحلیل و استنتاج پژوهشگران از اطلاعات گردآوری شده، مبانی استخراج گردید. مبانی دینی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی شامل: لزوم دوری از سلطه‌پذیری برای دستیابی به حیات طیبه، اعتقاد به علم و حکمت الهی در ضرورت استقلال اقتصادی، عزت‌مندی، و ایمان و استقامت بر آن و عمل به مقتضای آن در مبارزه با اولیای طاغوت و سلطه‌گران می‌باشد. با دستیابی به این مبانی، بررسی چرایی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی از منظر مبانی دینی ممکن می‌شود. این مبانی، بیانگر اهمیت و ضرورت برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی است و در حکم مؤلفه‌ای جهت‌دهنده به فرایند طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی عمل می‌کند.

کلید واژه: مبانی دینی، اقتصاد مقاومتی، برنامه درسی، تربیت اقتصادی.

تاریخ دریافت ۱۳۹۵/۴/۲۳

تاریخ تأیید ۱۳۹۵/۶/۲

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکترای آقای اصغر ابراهیمی می‌باشد.

مقدمه

در سال‌های اخیر، هجمه دشمنان انقلاب اسلامی برای متوقف کردن روند پیشرفت کشور بیش از هر زمان دیگری بر عرصه اقتصاد تمرکز یافته‌است و به این منظور، با تحریم‌ها به مقابله با جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند. این تحریم‌ها برای کشور ما یک مسئله کوتاه‌مدت نیست و برای مقابله با آنها تدبیری بلندمدت در عرصه اقتصاد لازم است و این تدبیر، اقتصاد مقاومتی است که در سال‌های اخیر مورد تأکید مقام معظم رهبری بوده است. از نظر مقام معظم رهبری، اقتصاد مقاومتی الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی است که اگر کشور از آن پیروی کند، نه تنها بر همه مشکلات اقتصادی فائق می‌آید و دشمن را که با تحمیل یک جنگ اقتصادی تمام عیار در برابر این ملت بزرگ صف‌آرایی کرده، به شکست و عقب‌نشینی وا می‌دارد، بلکه خواهد توانست، با حفظ دستاوردهای کشور در زمینه‌های مختلف، تداوم پیشرفت و تحقق آرمان‌ها را محقق سازد و الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام را عینیت بخشد.

عبدالملکی (۱۳۹۳) اذعان می‌دارد که اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که در شرایط دشواری، تهدید و دشمن، بتواند به اهداف خود برسد. پیغامی (۱۳۹۱) نیز در همین زمینه اذعان داشته است که اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که برای جهان اسلام الهام‌بخش و کارآمد است و زمینه ساز تشکیل «تمدن بزرگ اسلامی» است.

در بعضی کشورها، مفاهیمی مانند «انعطاف‌پذیری یا تاب‌آوری و ضد شکنندگی اقتصادی» مطرح می‌باشد که بیانگر توجه کشورها به مقاوم سازی اقتصاد است. یکی از این مفاهیم انعطاف‌پذیری اقتصادی است، که توانایی یک نهاد یا سیستم برای حفظ عملکرد (به عنوان مثال، ادامه تولید) در هنگامی که به تولید آن شوک وارد شده، می‌باشد (Rose، ۲۰۰۹). کریستوفر سن و همکاران (۲۰۱۰) اذعان داشته‌اند که علاقه به مفهوم انعطاف‌پذیری در اقتصاد، در سال‌های اخیر با توجه به بحران‌های اقتصادی و زیست‌محیطی اخیر رشد کرده است (به نقل از برودریج و ریکس، ۲۰۱۴: ۴۲). بعضی دیگر معتقدند که انعطاف‌پذیری اقتصاد عبارتست از آن که اقتصاد در برابر تکان‌های خارجی و خطرناک خود را بازیابی کند و در برابر تأثیرات آن مقاومت کند (بریگوگلیو، پیچینو، ۲۰۰۶: ۲).

در این مفاهیم اقتصاد حالت انفعالی دارد و اقتصاد این گونه در نظر گرفته می‌شود که هر موقع تکان‌هایی بر آن وارد شد، در برابر آثار این تکان‌ها بتواند مقاومت کند و به حالت قبلی خود بازگردد. ولی در اقتصاد مقاومتی، اقتصاد در حالتی انفعالی نیست، بلکه در حالتی

فعال، بنای اقتصادی کشور را به گونه‌ای تنظیم می‌کند که تکانه‌های جهانی در آن اثر نگذارد (بیانات مقام معظم رهبری ۱۳۹۳/۱۱/۲۹) و با استحکام بنیه درونی اقتصاد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام ۱۳۹۳/۰۴/۱۶)، چه در شرایط تحریم، چه در شرایط غیر تحریم، بارور خواهد بود و حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی دارد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان ۱۳۹۱/۰۵/۱۶) و با تکانه‌های جهانی، با سیاست‌های آمریکا و غیر آمریکا زیر و رو نمی‌شود و متکی به مردم است (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا ۱۳۹۳/۰۲/۱۰).

نظام آموزش و پرورش اغلب کشورهای پیشرفته، به منظور فرهنگ‌سازی در حوزه اقتصاد برنامه‌ها و اقداماتی را تحت عنوان «تربیت اقتصادی» مبتنی بر دیدگاه اقتصادی جامعه خود انجام می‌دهند. در کشور جمهوری اسلامی ایران نیز توجه نظام آموزش و پرورش به برنامه‌درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی جهت فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی ضروری می‌باشد.

شکل‌گیری عکس‌العمل متناسب با سیاست‌های اقتصادی از سوی مردم، مستلزم برخورداری عموم مردم جامعه از تربیت اقتصادی است و شاید بتوان تربیت اقتصادی را حلق مفقوده بسیاری از ناهنجاری‌های رفتاری و به شکست کشاندن یا پیروزی و موفقیت سیاست‌های اقتصادی دانست؛ امری که متأسفانه در کشور ما مغفول بوده است. تربیت اقتصادی دانش‌آموزان را آماده می‌کند که همگام با سیاست‌های اقتصادی کشور حرکت کنند که باعث بهبود وضعیت جامعه و پیشرفت کشور می‌شود (طغیانی، ۱۳۹۱).

پژوهش‌های متعددی بر اهمیت تربیت اقتصادی و فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی، به عنوان مهم‌ترین و اثرگذارترین عامل برای تحقق اقتصاد مقاومتی اذعان داشته‌اند و بر نقش اعتقاد قلبی، ارزش‌های دینی و توجه به مبانی اسلامی در تحقق اقتصاد مقاومتی تأکید کرده‌اند (اخوان، ایمانی، و نبی زاده، ۱۳۹۵؛ اصغری، ۱۳۹۵؛ تیرگر و آقارلی، ۱۳۹۲؛ تیرگر و یدالله پور، ۱۳۹۴؛ خوشخوی، ۱۳۹۴؛ رحمان پور، نصر اصفهانی، سیادت، ۱۳۹۴؛ ذاکری و اسدی، ۱۳۹۵).

بر این اساس، توجه به برنامه‌درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی برای تربیت اقتصادی دانش‌آموزان به منظور فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی اهمیت ویژه‌ای دارد. به‌رغم اهمیت موضوع، اما پژوهشگران اذعان دارند که متأسفانه در برنامه‌های درسی اجرا شده آموزش و پرورش به طور شایسته مورد توجه نبوده است (طغیانی، ۱۳۹۱؛ پیغامی و

تورانی، ۱۳۹۰؛ انصاری، ۱۳۹۳، رحمان پور، نصر اصفهانی، سیادت، ۱۳۹۴). با توجه به اهمیت فرهنگ سازی اقتصاد مقاومتی برای دانش آموزان به عنوان آینده سازان کشور، طراحی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی ضروری است. طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، به منظور راهنمایی دست اندرکاران نظام آموزش و پرورش در توجه شایسته به برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، اهمیت ویژه‌ایی دارد. در طراحی الگوی برنامه درسی، منطق یا چرایی برنامه درسی نقش اصل کلی یا ماموریت اصلی برنامه درسی را ایفا می‌کند و به این می‌پردازد که چرا دانش آموزان باید این موضوع را یاد بگیرند و در حکم مؤلفه‌ای جهت دهنده در فرایند تصمیم سازی برنامه درسی عمل می‌کند و همه عناصر برنامه درسی، حول محور منطق یا چرایی برنامه درسی چینش می‌شوند (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۳: ۱۳۰). منظور از عناصر، چهار عنصر هدف، محتوا، روش و ارزشیابی است که مؤلفه‌های تأثیرگذاری در یادگیری و در بین اکثر صاحب نظران برنامه ریزی درسی مشترک هستند (کلاین، ۱۹۸۵، به نقل از مهرمحمدی، ۱۳۹۰: ۱۷۴).

بررسی منطق یا چرایی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، گامی اساسی در شکل دهی عناصر برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی است و مؤلفه‌ای جهت دهنده به سایر مراحل طراحی برنامه درسی است. بنابراین، برای طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، ابتدا باید چرایی موضوع مشخص شود. برای پاسخ به چرایی موضوع، باید از جنبه‌های مختلف همچون مبانی دینی، مبانی اجتماعی، مبانی روانشناختی و... مورد بررسی واقع شود. منظور از مبانی اقتصاد مقاومتی، مباحثی است که به بیان «آنچه اقتصاد مقاومتی هست» می‌پردازد و بیانگر مفاهیم اساسی و باورهای اعتقادی پشتیبان اقتصاد مقاومتی و بیانگر ماهیت، بنیان، قلمرو و ملاک‌های مختص آن است. بر این اساس، باید به مبانی اقتصاد مقاومتی رجوع شود و این چرایی از منظرهای مبانی دینی، مبانی اجتماعی، مبانی روانشناختی و دیگر مبانی آن بررسی شود. پژوهش‌های انجام شده در مورد اقتصاد مقاومتی، به هیچ یک از این مبانی توجه شایسته نداشته‌اند. اکثر پژوهش‌ها و مطالعاتی که در زمینه اقتصاد مقاومتی انجام شده است، به بررسی مؤلفه‌ها، الزامات و راهکارها و به بررسی اقتصاد مقاومتی از کلام مقام معظم رهبری پرداخته‌اند و در مورد مبانی، صرفاً چند مورد پژوهش و کتاب در زمینه مبانی دینی اقتصاد مقاومتی تدوین شده است و در این پژوهش‌ها و کتب، اشاره‌ای بسیار مختصر به مبانی دینی

اقتصاد مقاومتی شده است. قبادی قوردلار (۱۳۹۲) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان مبانی اقتصاد مقاومتی از دیدگاه قرآن و روایات، به بعضی از مؤلفه‌ها و اهمیت موضوع اشاره داشته است. عبدالملکی (۱۳۹۳) در کتابی تحت عنوان اقتصاد مقاومتی با بیان چند آیه از قرآن کریم، اشاره‌ایی کلی به مبانی دینی اقتصاد مقاومتی داشته است. نعیم آبادی (۱۳۹۳) نیز کتابی تحت عنوان مبانی دینی اقتصاد مقاومتی نگاشته است که در آن به شرح و توصیف بعضی از مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی از منظر ادبیات دینی پرداخته است. روشن نیا (۱۳۹۳) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود سعی کرده است تا با الهام‌گیری از فقه شیعه و آیات و روایات، برای تحقق نظریه اقتصاد مقاومتی راهکارهایی را که در پایداری و بقای جامعه تأثیر بسزایی دارد، استخراج کند. پس از بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی و کتاب‌های منتشر شده، با یقین می‌توان گفت، هنوز مبانی دینی اقتصاد مقاومتی به خوبی تبیین نشده است.

بنابراین، ناگزیر باید مبانی دینی، اجتماعی و روانشناختی اقتصاد مقاومتی استخراج شود تا اساسی‌ترین مرحله طراحی برنامه درسی که منطبق و چرایی موضوع است، با استفاده از این مبانی طی شود. به لحاظ محدودیت در ارائه، بررسی همه مبانی از این مقال خارج است. در این پژوهش، به بررسی مبانی دینی اقتصاد مقاومتی پرداخته می‌شود. با تبیین مبانی دینی اقتصاد مقاومتی، منطبق و چرایی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی از منظر دین مبین اسلام مشخص می‌شود. بر این اساس، در این پژوهش به این پرداخته می‌شود که مبانی دینی اقتصاد مقاومتی به منظور طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی چه می‌باشد؟

۲- روش تحقیق

در این پژوهش، روش تحلیلی-استنتاجی مورد استفاده قرار می‌گیرد و منابع اطلاعاتی شامل تفاسیر، پژوهش‌ها و مطالعات مرتبط با موضوع، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

۳- جامعه و نمونه

جامعه پژوهش شامل تمامی کتب تفاسیر قرآن کریم و کتب روایی شیعه است و همچنین سایر پژوهش‌ها و کتبی که به نحوی اطلاعات مفیدی در مورد موضوع دارند. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از بین تفاسیر، تفسیرهای المیزان، نور و نمونه انتخاب شدند و از بین کتب روایی شیعی نیز کتاب اصول کافی انتخاب شد و همچنین از میان سایر پژوهش‌ها و کتب مرتبط با موضوع نیز با استفاده از روش تمام شماری، همه منابع علمی و

پژوهشی، کتب و اسناد مرتبط با موضوع که محققان در پایگاه های اطلاعاتی sid.ir, irandoc.ir, magiran.com... و مراکز نگهداری کتب و اسناد به آنها دسترسی داشتند، انتخاب شدند.

۴- یافته ها

پس از بررسی منابع همه مطالبی که مرتبط با موضوع بود، استخراج و جمع آوری گردید. سپس اطلاعات به دست آمده، مورد تحلیل عمیق قرار گرفتند و با استنتاج پژوهشگران از اطلاعات گردآوری شده، مفاهیم اساسی و باورهای اعتقادی که پشتیبان و بیانگر ماهیت، بنیان و قلمرو اقتصاد مقاومتی بود، استخراج گردید. بر اساس یافته ها، مبانی دینی اقتصاد مقاومتی شامل: ۱- لزوم دوری از سلطه پذیری برای دستیابی به حیات طیبه، ۲- اعتقاد به علم و حکمت الهی در ضرورت استقلال اقتصادی، ۳- عزت مندی و ۴- ایمان و استقامت بر آن و عمل به مقتضای آن در مبارزه با سلطه گران است. در ادامه، مبانی ارائه می شود.

۴-۱- لزوم دوری از سلطه پذیری برای دستیابی به حیات طیبه

دین مبین اسلام، مسلمانان را چنان می پروراند که شایسته حیات طیبه باشند و برای دستیابی به حیات طیبه فرامین لازم را فرموده است. قرآن کریم می فرماید: هر کس کار شایسته ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، درحالی که مؤمن است، او را به حیاتی پاک زنده می داریم و پاداش آنها را به بهترین اعمالی که انجام می دادند، خواهیم داد (آیه ۹۷ سوره نحل). خداوند به کسانی که مومن به همه عقاید حقه باشند و با این ایمان، عمل صالح انجام دهند، وعده حیات طیبه می دهد.

حیات طیبه، زندگی پاکیزه از هر گونه، آلودگی ها، ظلم ها و خیانت ها، دشمنی ها، اسارت ها و ذلت ها و انواع نگرانی هایی است که زندگی را در کام انسان ناگوار می سازد. امیر مؤمنان علی (ع) در نهج البلاغه فرموده اند: منظور از حیات طیبه، قناعت است. قناعت مصداقی بسیار روشن از حیات طیبه است، چرا که اگر تمام دنیا را به انسان بدهند، ولی روح قناعت را از او بگیرند، همیشه در رنج و نگرانی بسر می برد و به عکس اگر انسان روح قناعت داشته باشد، از حرص و طمع بر کنار می گردد و همیشه آسوده خاطر و خوش است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۱: ۳۹۴-۳۹۵).

حرص و طمع و به حق خود قانع نبودن، برای دو دسته از انسان ها واقع می شود. یکی، آن دسته از انسان هایی که از حداکثر امکانات مادی برخوردار هستند، ولی به دارایی های

خود قانع نیستند و با حرص و طمع به داشته‌های دیگران می‌نگرند و برای دستیابی به آن، سلطه‌گری می‌کنند. دیگری، انسان‌هایی که از ظواهر مادی همانند دسته اول برخوردار نیستند، ولی زندگی آنها به گونه‌ای نیست که خللی در تأمین نیازهای آنها باشد، اما چون به داشته‌های خود قانع نیستند، نیازهای کاذب برای آنها ایجاد می‌شود و برای دستیابی به این نیازها، خود را محتاج دیگران می‌کنند و در طی این فرایند سلطه‌پذیر می‌شوند و این گونه می‌شود که ساختار سلطه‌گر - سلطه‌پذیر شکل می‌گیرد.

البته قناعت را نباید اینگونه در نظر گرفت که تلاش و کوشش را کنار گذاشت و به همین وضع اقتصادی راضی بود، بلکه قناعت به معنی بسنده کردن و خشنود بودن به نتیجه کار خود، پس از تلاش و کوشش است (نعیم آبادی، ۱۳۹۳: ۱۴۲) و با رضایت از نتیجه تلاش و کوشش خود به حرص و طمع که باعث آشفتگی و سلب عزت در انسان است، دچار نمی‌شود. بر این اساس، هدف اصلی از بیان قناعت، پایان دادن به حرص و طمع و هوا پرستی است که عامل تجاوزها و استثمارها و جنگ‌ها و خونریزی‌ها و عامل ذلت و اسارت است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۶: ۴۵۲).

حیات طیبه تحقق جامعه‌ای قرین با آرامش، امنیت، رفاه، صلح، محبت، دوستی، تعاون و مفاهیم سازنده انسانی است و از نابسامانی‌ها و درد و رنج‌هایی که بر اثر استکبار و ظلم و طغیان و هوا پرستی و انحصارطلبی به وجود می‌آید و آسمان زندگی را تیره و تار می‌سازد، در امان است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۱: ۳۹۰). بنابراین، زندگی مطلوب برای مسلمانان، حیات طیبه است و لازمه دستیابی به حیات طیبه ایمان و اعمال صالح همچون کار و تلاش در جهت بهبود وضعیت اقتصادی جامعه، و رضایت به نتیجه این کار و تلاش و دوری از رفتارهایی که موجب سلطه‌پذیری است. بنابراین، دوری از سلطه‌پذیری و سلطه‌گری لازمه دستیابی به حیات طیبه است و برای اینکه جامعه اسلامی تحت سلطه بیگانگان قرار نگیرد، اتخاذ اقتصاد مقاومتی ضروری است.

۴-۲- اعتقاد به علم و حکمت الهی در ضرورت استقلال اقتصادی

اسلام خواستار بهبود وضع اقتصادی مسلمانان است، در جهت نائل آمدن به این هدف، راهنمایی‌های لازم را در قرآن و فرمایشات پیامبران و ائمه اطهار (ع) ارائه نموده است. خداوند در قرآن کریم، در جواب کسانی که از حکم حرام بودن نزدیک شدن کافران به مسجد الحرام می‌ترسیدند، می‌فرماید: و اگر از فقر می‌ترسید، زود باشد که خدا اگر بخواهد از کرم خویش شما را توانگر کند که خدا دانا و شایسته کار است (توبه ۲۸). خداوند در این

آیه نه تنها نیازمندی اقتصادی جامعه اسلامی را عامل وابستگی جامعه و ذلت و خواری آن می‌داند، بلکه قطع وابستگی اقتصادی به بیگانگان را مورد تشویق قرار داده است و نسبت به کسانی که نگران اختلال نظام اقتصادی خود پس از قطع رابطه با مشرکان و دشمنان هستند، یادآور می‌شود که چنین امری، نه تنها اختلالی بوجود نمی‌آورد، بلکه باعث رونق اقتصادی و شکوفایی آن می‌شود و رشد و پیشرفت اقتصاد ملی را سبب خواهد شد (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۵: ۴۴).

چنانچه با گسترش اسلام در عصر پیامبر(ص) سیل زائران خانه خدا به سوی مکه به حرکت درآمد و مکه به صورت یک شهر بسیار آباد و یک کانون مهم داد و ستد و تجارت درآمد. احکام دین، بر پایه علم و حکمت الهی است و هر دستوری می‌دهد بر طبق حکمت است و از نتایج آینده آن کاملاً آگاه و با خبر می‌باشد و از قطع رابطه اقتصادی با کفار، به خاطر مکتب، نگران نباشیم زیرا بیش از مسائلی همچون، مدیریت و سرمایه و...، فضل الهی در غنای مردم نقش دارد و هر کجا احساس نگرانی شد، باید روحیه امید و توکل را در مردم زنده کرد، زیرا رزق به دست دیگران نیست، بلکه به دست خداست (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۷: ۳۵۰). اگر به اسلام عمل شود، مطمئناً مسلمانان همیشه برتری خواهند داشت و آوازه اسلام در هر جا رو به انتشار می‌شود، هم چنان که شرک رو به انقراض است (موسوی همدانی، ۱۳۷۴، ج ۹: ۳۰۴).

از طرف دیگر قرآن با معرفی دشمنان اسلام، بیان می‌دارد که آنان جز به تسلیم کامل مسلمانان در برابر سیاست هایشان راضی نمی‌شوند (بقره ۱۲۰) و بر این مبنا، خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! کافران را به جای مؤمنان دوست و سرپرست خود نگیرید (نساء ۱۴۴). انسان در جهت دستیابی به کمال انسانی، نباید کافران را به جای مؤمنان، دوست و سرپرست خود قرار دهد و یهود و نصارا به عنوان دوست و تکیه‌گاه نباید انتخاب شوند (مائده ۵۱) و مؤمنان حق پذیرفتن ولایت کفار را ندارند. غیرت دینی و تبری از ناهلان و تقوای الهی ایجاب می‌کند، از دشمنان نترسیم و آنان را ولی خود قرار ندهیم (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۳: ۱۱۵؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴: ۴۳۵). در همین رابطه رسول خدا (ص)، محکم‌ترین دستاویزهای ایمان، دوستی برای خدا و دشمنی برای خدا و پیروی اولیاء خدا و بیزاری از دشمنان خدا بیان فرموده‌اند (کلینی، بی تا، ترجمه مصطفوی، ج ۳، ۱۹۱).

بر این اساس، خداوند تا ابد اجازه نداده است که کافران کمترین تسلطی بر مؤمنان داشته باشند (نساء ۱۴۱). فقها بیان داشته‌اند که هر طرح، عهد نامه، رفت و آمد و قراردادی که راه نفوذ کفار بر مسلمانان را باز کند، حرام است و مسلمانان باید در تمام جهات سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی از استقلال کامل برخوردار باشند و باید کفار از سلطه بر مؤمنان، برای همیشه مأیوس باشند و از هر نوع اختلاط، رفاقت و قراردادی که نتیجه‌اش به زیان مسلمانان باشد، باید پرهیز کرد و هر اقدامی که به سلطه کفار بر مسلمانان انجامد، حرام و محکوم است. تمام فقها معتقدند که هیچ حکمی در اسلام تشریح نشده که باعث تسلط کافر بر مسلمان باشد، زیرا عزت مؤمن اقتضا می‌کند حکمی نباشد که کافر را بر او مسلط کند و گرنه عزت و شرف آن مؤمن از بین می‌رود (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۲: ۴۱۵-۴۱۸).

بنابراین از نظر دین مبین اسلام استقلال اقتصادی مسلمانان از بیگانگان، متضمن بهبود وضع اقتصادی مسلمانان است و خداوند بر اساس حکمت و با علم به مکر و حيله گری بیگانگان، اجازه هیچ گونه تسلط کفار بر مسلمانان را نداده است و بر این اساس، استقلال اقتصادی مسلمانان ضروری است و لازمه دستیابی به استقلال اقتصادی، اقتصاد مقاومتی است.

۴-۳- عزت مندی

در قرآن عزت مندی از صفات برجسته مؤمنان شمرده شده است (منافقون ۸). از دیدگاه اسلام، عزت یعنی شکست ناپذیری، قدرت و صلابت، ویژگی کسانی است که نور ایمان در قلوبشان تابید شده است و در برابر تحولات و حوادث، کوچکترین تزلزلی از خود نشان نمی‌دهند؛ زیرا انسان بر اثر ایمان به خدا و پیامبر، از عزت مندی واقعی بهره‌مند می‌شود و در سایه ایمان و تقوا، با کمال آرامش و اطمینان خاطر زندگی می‌کند. عزت مندی در امور اقتصادی، نمود ویژه‌ای دارد و به انسان مصونیت می‌بخشد و به عنوان عاملی قوی، او را از ذلت خواهش‌های مادی از دیگران و تن دادن به رفتارهای ناپسند برای رسیدن به پول و ثروت باز می‌دارد (احسانی، ۱۳۹۰). چرا که ایمان به خداوند، نیرویی فراوان در درون آدمی پدید می‌آورد و چنان او را در برابر لغزش‌ها، مقاوم و شکست‌ناپذیر می‌سازد که حوادث روزگار و فراز و نشیب زندگی، کوچکترین تزلزلی در او ایجاد نمی‌کند. در همین زمینه قرآن کریم می‌فرماید، هر کس خواهان عزت است، بداند که عزت همه‌اش نزد خدا است و به هر که بخواهد می‌دهد (فاطر ۱۰) و راه کسب عزت هم مشخص شده است و آن شهادت به توحید و رسالت و عمل صالح که به ولایت اهل بیت (ع) تفسیر شده است،

می‌باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۸: ۱۹۶).

بنابراین، ایمان به عقاید که زیر بنای اعمال است و عمل صالح، انسان را عزتمند می‌کند (موسوی همدانی، ۱۳۷۴، ج ۱۷: ۲۹). این عزت، قدرتی است که در دل و جان انسان ظاهر می‌شود و او را از خضوع و تسلیم و سازش در برابر طاغیان و یاغیان باز می‌دارد و به انسان عزت و شکست‌ناپذیری می‌بخشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۸: ۱۹۸).

بر این اساس، عزت ما اقتضاء می‌کند با کسانی که هدفی جز به بند کشیدن ملل ضعیف ندارند، خضوع و تسلیم و سازش نداشته باشیم و در برابر آنها مقاومت داشته باشیم. اگر انسان‌های که غربی‌ها را منزله از این بدی‌ها می‌دانند، تاریخ زندگی اجتماعی غربی‌ها را از روزی که نهضت اخیر آنان آغاز شد، مورد مطالعه دقیق قرار می‌دادند و رفتاری را که با سایر امت‌های ضعیف کرده‌اند، مورد بررسی قرار می‌دادند. بدون کمترین درنگی، حکم به توحش آنان می‌کردند و می‌فهمیدند که تمام ادعاهایی که می‌کنند و خود را مردمی بشر دوست و خیر خواه و فداکار بشر وانمود می‌کنند، همه‌اش دروغ و نیرنگ است و جز به بند کشیدن ملل ضعیف هدفی ندارند، و تمام همشان این است که از هر راه که بتوانند بر آنها حکومت کنند، یک روز از راه مداخله نظامی، روز دیگر از راه استعمار، روزی با ادعای مالکیت نسبت به سرزمین آنان، روزی به عنوان حفظ منافع مشترک، روزی به عنوان کمک در حفظ استقلال آنان، روزی تحت عنوان حفظ صلح و جلوگیری از تجاوزات دیگران، روزی به عنوان دفاع از حقوق طبقات محروم و بیچاره، روزی ... و روزی ... هیچ انسانی که سلامت فطرتش را از دست نداده است، هرگز به خود اجازه نمی‌دهد که چنین جوامعی را صالح بخواند و یا آن را سعادت‌مند پندارد، هر چند که دین نداشته باشد و به حکم وحی و نبوت و آنچه از نظر دین سعادت شمرده شده است، آشنا نباشند. چگونه ممکن است طبیعت انسانیت رضایت دهد که یک طایفه به نام متمدن و تافته جدا بافته، بر سر دیگران بتازند (موسوی همدانی، ۱۳۷۴، ج ۴: ۱۶۹).

بنابراین در دین مبین اسلام، عزت‌مندی مسلمانان در همه امور اقتصادی مورد تأکید است و مقاومت و شکست‌ناپذیری در برابر مستکبران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۴-۴- ایمان و استقامت و عمل مقتضی در مبارزه با اولیای طاغوت و سلطه‌گران

اسلام، خواستار بهبود وضع اقتصادی مردم است، ولی شرط آن ایمان به قرآن و فرمایشات پیامبران و ائمه اطهار (ع) و تقوا برای عمل به مقتضای این ایمان است و البته برای دریافت الطاف و برکات اجتماعی خداوند، ایمان و تقوای فردی کافی نیست، بلکه

باید اکثریت جامعه اهل ایمان و تقوا باشند (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۴: ۱۲۸). در همین رابطه قرآن کریم می‌فرماید: «اگر مردمی که در این آبادی‌ها و نقاط دیگر روی زمین زندگی داشته و دارند، ایمان می‌آوردند، درهای برکات آسمان و زمین را به روی آنها می‌گشودیم» (اعراف، ۹۶). در همین زمینه، خداوند در آیه ایی دیگر فرموده اند: و اگر انس و جن بر طریقه حق استقامت کنند حتماً آنان را از آب فراوانی سیراب خواهیم کرد (جن، ۱۶)، بر اساس تفاسیر، منظور از استقامت بر طریقه حق، استقامت بر اعمال و اخلاقی که مقتضای ایمان به خدا است، همچون استقامت در عمل بر طبق فرمایشات ائمه (ع)، که هم باعث توسعه در رزق می‌شود (موسوی همدانی، ج ۲۰: ۷۱) و هم خداوند به استقامت کنندگان، علم و دانش بسیاری نصیب می‌گرداند (بروجردی، ۱۳۶۶، ج ۷: ۲۶۵) و از یاری خداوند که از بهترین یاری کنندگان است بهر مند می‌شوند (آل عمران، ۱۵۰) و با تکیه بر لطف خداوند در برابر هر گونه حادثه‌ای چون کوه استقامت می‌کنند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۰: ۳۴۰).
 علت اصلی سلطه‌گری کفار این است که سعادت را فقط در حداکثر بهره برداری از مزایای حیات مادی می‌دانند و از آخرت و سعادت در آن غافل‌اند. تأمین سعادت دنیا و آخرت، در انجام دادن اعمال بر اساس توحید است (موسوی همدانی، ۱۳۷۴، ج ۴: ۱۷۰-۱۷۳). بر این اساس، مومنین با مقاومت بر فرامین الهی موفق می‌شوند و عالم بشریت، به وسیله آنها رونق واقعی خود را می‌یابد و برای رسیدن به آن هیچ راهی جز کلمه توحید و استقامت بر آن نیست (همان، ج ۱۲: ۷۴).

خدای متعال توحید را در این آیه شریفه توضیح می‌دهد: «أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ» (ابراهیم، ۲۴)؛ خدای متعال می‌فرماید: کلمه طیبه مثلی دارد که همان شجره طیبه است، با اصل و ریشه‌ای ثابت که هرگز زائل نمی‌شود. کلمه طیبه همان کلمه «لا اله الا الله» و توحید است و بر اساس این آیه، توحید فقط یک لفظ نیست. موحد شدن یعنی سجده تام در مقابل خدای متعال به نحوی که همه شئون انسان به بندگی تبدیل شود. بر اساس آیه ۲۵۶ سوره بقره، توحید چیزی نیست که به اجبار به کسی بدهند، انسان باید توحید را تقاضا کند، اگر کسی بخواهد توحید را بپذیرد، باید پیش از آن، به طاغوت کفر بورزد و به الله ایمان بیاورد، در این صورت انسان وارد وادی دین شده است و به دین متمسک می‌شود؛ در ادامه آیه، اساس دو جریان ولایت در عالم مطرح

می‌شود؛ بر این اساس، عده‌ای که توحید را پذیرفتند و به الله ایمان آوردند، تحت ولایت‌الله قرار می‌گیرند، ولی کسانی که به الله ایمان نمی‌آورند، رها نیستند، بلکه تحت ولایت اولیای طاغوت قرار می‌گیرند؛ اولیایی که طغیان را در عالم رهبری می‌کنند. این دو دستگاه ولایت در عالم وجود دارد و هرگز متوقف نمی‌شود؛ هر انسانی یا تحت ولایت حق است یا تحت ولایت اولیای طاغوت؛ ولایت سومی هم وجود ندارد. این دو جریان ولایت در جهان با هم درگیر می‌شوند. جریان توحید و ولایت حقّه که از طریق وجود مقدس نبی اکرم (ص) و اهلیت (ع) در جهان اعمال می‌شود، می‌خواهد صفات کریمه را بسط دهد و از طریق صفات کریمه، بندگی خدای عالم را توسعه دهد و ولایت باطل، شیطان و شیاطین جن و انس هستند که می‌خواهد صفات رذیله را بسط دهند؛ این دو جریان هرگز به یک نقطه همراهی و هماهنگی با هم نمی‌رسند و قطعاً به پیروزی جبهه حق ختم می‌شود (توبه، ۳۳). بنابراین موحد شدن، برابر با ورود به این میدان درگیری است، کسی نمی‌تواند موحد باشد و نسبت به آن بی تفاوت باشد. این درگیری همه عرصه‌های حیات فردی و اجتماعی انسان را فرا می‌گیرد. همه زندگی انسان میدان این درگیری است و جهاد اکبر نیز این است که در این درگیری، وجود خود را برای نبی اکرم (ص) فتح کنیم. بر این اساس نوعی مبارزه و درگیری بین دستگاه حق و دستگاه باطل و دشمنان خدا در جامعه وجود دارد و درگیری این دو تمدن و حرکت تاریخی در نقطه‌ای از دوران کنونی تجلی کرده است (میرباقری، ۱۳۹۴). در همین رابطه، هانتینگتون نظریه پرداز مشهور آمریکایی می‌گوید: «تقابل اصلی آینده جوامع بشری، برخورد فرهنگ اسلامی و فرهنگ غربی است» (به نقل از معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه سپاه، ۱۳۷۸: ۲۷). در حال حاضر یکی از نقاط اصلی درگیری براساس همین رویکرد، در حوزه اقتصاد متبلور است و شرایط کنونی جامعه و کشور، شرایط جنگ اقتصادی است، که عرصه اقتصادی به عنوان خط مقدم مبارزه علیه انقلاب اسلامی طراحی شده است. لذا درگیری همه جانبه انقلاب اسلامی در مقیاس تمدنی با غرب ایجاب می‌کند برای احیا تمدن خودمان و تحقق تمدن اسلامی یک اقتصاد متفاوتی را پایه‌گذاری کنیم (میرباقری، ۱۳۹۴).

همچنان که مقام معظم رهبری فرموده‌اند، مبارزه اقتصادی با دشمنان اسلام و کشورهای قدرت مند جهان، تنها راه‌هایی از این وضعیت و رسیدن به فضای مطلوب است؛ زیرا آنها

هر روز برای تضعیف جوامع مسلمان برنامه‌ریزی می‌کنند تا از هر راهی که می‌توانند، جوامع اسلامی را عقب‌افتاده نگه دارند و زمینه رشد علمی و اقتصادی مسلمانان را از بین ببرند. در شرایط کنونی نیز دشمن در حال یک جنگ اقتصادی تمام عیار برای شکست و حذف انقلاب اسلامی از موازنه جهانی و تبدیل انقلاب اسلامی به یک پدیده منفعل در مقابل غرب است (بیانات مقام معظم رهبری در حرم رضوی، ۱۳۹۰/۱/۱) و از حدود زمستان سال ۹۰، به یک جنگ تمام‌عیار اقتصادی تبدیل شد، نه مسئله هسته‌ای، نه مسئله حقوق بشر و نه مسائل دیگری از این قبیل است؛ علت، استقلال‌خواهی ملت ایران است؛ علت، داشتن یک حرف نو بر پایه مبانی اسلام است که برای کشورهای دیگر و ملت‌های مسلمان الگو خواهد شد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار بسیجیان استان همدان، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶). دشمنی آمریکا با ملت ایران و نظام اسلامی واضح است و ادامه تهدیدهای مکرر آمریکایی‌ها و تلاش بی‌وقفه آنها برای جلوگیری از بهره‌مندی ایران از نتایج برجام، تهدید به تحریم‌های دیگر، از نشانه‌های آشکار آن است (بیانات مقام معظم رهبری در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۱/۲۰)؛ همه این تلاش‌ها برای این است که سلطه به این کشور برگردد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۰۶/۱۶). عمل به اقتصاد مقاومتی که الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی است، راه شکست نظام سلطه است. اگر کشور از آن پیروی کند، نه تنها بر همه مشکلات اقتصادی فائق می‌آید و دشمن را که با تحمیل یک جنگ اقتصادی تمام عیار در برابر این ملت بزرگ صف‌آرایی کرده، به شکست و عقب‌نشینی وا می‌دارد، بلکه با حفظ دستاوردهای کشور، در زمینه‌های مختلف و تداوم پیشرفت و تحقق آرمان‌ها را محقق سازد و الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام را عینیت بخشد (ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۱/۲۹).

مسلمانان باید از طریق اقتصاد مقاومتی قدرتمند شوند و با تسلط بر امکانات قدرت و ثروت، مانع از گسترش فساد و عامل اصلاح در زمین شوند و ساختار سلطه‌گر - سلطه‌پذیر را تغییر دهند، تا هم مستضعفان را از سلطه مستکبران بیرون آورند و هم شالوده‌های سلطه‌گری را متزلزل کنند و زمینه را برای ظهور امام زمان (عج) و استقرار حکومت مستضعفان فراهم

نمایند (مظاهری سیف، ۱۳۸۹). اقتصاد مقاومتی، اقتصادی است که برای جهان اسلام الهام‌بخش و کارآمد است و زمینه ساز تشکیل «تمدن بزرگ اسلامی» است (پیغامی، ۱۳۹۱). بنابراین، از منظر دین مبین اسلام، بهبود وضع اقتصادی مسلمانان، در سایه ایمان و تقوی و استقامت و پایداری بر مقتضیات آن است که مقتضای ایمان، اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی در مقابل نظام سلطه است. بر این اساس، اتخاذ راهبرد اقتصاد مقاومتی برای کشور ضروری است. اقتصاد مقاومتی به انقلاب اسلامی کمک می‌کند تا در مقابل اهداف اقتصادی سلطه، ایستادگی کند و ساختارهای اقتصادی موجود را تغییر دهد و انقلاب اسلامی را به عنوان یک الگوی برتر به جهانیان معرفی نماید.

۵- نتیجه‌گیری

اغلب کشورها برای فرهنگ سازی در حوزه اقتصاد مبتنی بر دیدگاه اقتصادی جامعه خود، به تربیت اقتصادی دانش‌آموزان توجه نموده‌اند. در کشور جمهوری اسلامی ایران نیز توجه به برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، به منظور زمینه سازی برای انتخاب آگاهانه فرهنگ اقتصاد مقاومتی ضروری است. به رغم اهمیت موضوع، متأسفانه به‌طور شایسته مورد توجه نبوده‌است و طراحی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی ضروری است. در طراحی الگوی برنامه درسی، بررسی چرایی موضوع، اساسی‌ترین مرحله در طراحی برنامه درسی است و در حکم مؤلفه‌ای جهت‌دهنده به سایر مراحل است. برای طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، ابتدا باید چرایی موضوع مشخص شود. بر این اساس، باید به مبانی اقتصاد مقاومتی رجوع شود و این چرایی باید از طریق بررسی مبانی دینی، مبانی اجتماعی، مبانی روانشناختی و دیگر مبانی آن انجام شود. پژوهش‌های انجام شده در مورد اقتصاد مقاومتی، به هیچ یک از این مبانی توجه شایسته نداشته‌اند و برای طراحی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، ناگزیر باید مبانی دینی، اجتماعی و روانشناختی آن استخراج شود، تا اساسی‌ترین مرحله طراحی برنامه درسی که منطقی و چرایی موضوع است، با استفاده از این مبانی انجام شود. به لحاظ محدودیت در ارائه، بررسی همه مبانی از این مقاله خارج بود و در این پژوهش، به بررسی مبانی دینی اقتصاد مقاومتی به منظور طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی پرداخته شد. این مبانی شامل: لزوم دوری از سلطه‌پذیری برای دستیابی به حیات طیبه، اعتقاد به علم و حکمت الهی در ضرورت استقلال اقتصادی، عزت‌مندی و ایمان

و استقامت بر آن و عمل به مقتضای آن در مبارزه با اولیای طاغوت و سلطه گران می‌باشد. در نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، مبانی دینی نقش اساسی را در جهت‌دهی به برنامه‌های درسی دارد. بر مبنای لزوم دوری از سلطه‌پذیری برای دستیابی به حیات طیبه، باید برای دانش‌آموزان تبیین شود که برای دستیابی به حیات طیبه، دوری از سلطه‌پذیری مورد تأکید دین است و جهت تحقق این مهم، اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی ضروری است. بنابراین، با توجه به اینکه هدف غایی نظام آموزش و پرورش «دستیابی به مرتبه‌ای از آمادگی برای تحقق حیات طیبه در همه ابعاد است» (سند مبانی نظری تحول بنیادین، ۱۳۹۰، ۳۳۸) می‌باشد؛ بر این اساس، جهت دستیابی به مراتبی از حیات طیبه، طراحی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی به منظور زمینه‌سازی برای انتخاب آگاهانه فرهنگ اقتصاد مقاومتی ضروری است.

بر مبنای اعتقاد به علم و حکمت الهی در ضرورت استقلال اقتصادی، ضروری است که برای دانش‌آموزان تبیین شود که جهت بهبود امور اقتصادی جامعه، استقلال اقتصادی ضروری است، زیرا اگر کشور استقلال اقتصادی نداشته باشد، هر زمانی که سلطه‌گران بخواهند، می‌توانند با استفاده از تحریم اقتصادی به اقتصاد کشور ضربه بزنند. اساساً نظام اقتصاد سرمایه‌داری، به دنبال این است که کشورهای اسلامی مصرف‌کننده محض تولیدات آنها باشند تا آنها را به تولیدات خود وابسته کنند و از طریق وابستگی اقتصادی، به استعمار و سلطه‌گری در کشورها بپردازند. نتیجه آن فقر، بی‌خانمانی، نژاد پرستی و ظلم و تعدی سیاسی و شکل‌گیری ساختار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بر اساس بی‌عدالتی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است. عدم وابستگی به کالاهای خارجی، از آن رو حائز اهمیت است که ورود کالای خارجی باعث افزایش بیکاری که از عوامل مهم بروز مشکلات اجتماعی و بیماری‌های جسمی و روانی است، می‌شود و میزان ارتکاب جرایم اجتماعی را افزایش می‌دهد (حکمت‌نیا، افشانی، ۱۳۸۹). از طرفی نیز، عدم رونق تولید داخلی و ضعف اقتصادی، باعث فقر فرهنگی و انحطاط اجتماعی می‌شود و این امور، در مجموع آسیب‌پذیری جامعه را در مقابل قدرت‌های سلطه‌گر افزایش داده و استقلال سیاسی کشور را نیز تهدید می‌نمایند و توان جامعه را در مقابله با تحریم‌های اقتصادی وضع شده از طرف قدرت‌های استکباری به شدت کاهش می‌دهد. به همین دلیل است که قدرت‌های استعمارگر، با لطایف الحیل سعی می‌کنند تا به هر نحوی، فرهنگ اسراف و مصرف‌گرایی را جا بیندازند. اسراف و

مصرف‌گرایی باعث افزایش واردات کالا می‌شود و این کالاها فرهنگ بیگانه را نیز همراه خود وارد مملکت می‌کنند، طبعاً فرهنگ وارده نیز در مسیر هدف‌ها استعمارگرانه خواهد بود و باعث افزایش وابستگی به قدرت‌های استعمارگر می‌شود (علی نقوی، ۱۳۹۰). بنابراین به منظور تحقق استقلال اقتصادی، اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی ضروری است و طراحی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی برای دانش‌آموزان به منظور زمینه‌سازی جهت انتخاب آگاهانه فرهنگ اقتصاد مقاومتی ضروری است.

بر مبنای عزتمندی، ضروری است برای دانش‌آموزان تبیین شود که باید از خضوع و تسلیم و سازش در برابر سلطه‌گران که از انسان سلب عزت می‌کند، پرهیز شود. عزت مؤمن اقتضا می‌کند که تحت سلطه نباشد. عزت‌مندی در امور اقتصادی، نمود ویژه‌ای دارد و به انسان مصونیت می‌بخشد و به عنوان عاملی قوی، او را از ذلت خواهش‌های مادی باز می‌دارد. بنابراین، عزتمندی اقتضا می‌کند که رویکرد اقتصاد مقاومتی اتخاذ شود و طراحی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی برای دانش‌آموزان به منظور زمینه‌سازی جهت انتخاب آگاهانه فرهنگ اقتصاد مقاومتی ضروری است.

بر مبنای ایمان و استقامت بر آن و عمل به مقتضای آن در مبارزه با اولیای طاغوت و سلطه‌گران، ضروری است برای دانش‌آموزان تبیین شود که مقتضای ایمان به خداوند، مقاومت و پایداری مسلمانان در ارتباط با کفار در همه امور زندگی، به منظور اینکه تحت سلطه کفار نباشند. بدیهی است که اگر مسلمانان تحت سلطه دشمن قسم خورده خود باشند، نتیجه‌ای جز عدم پیشرفت در ابعاد مختلف و محتاج بودن به بیگانه و در نهایت ذلت و فقر در بر ندارد. سلطه‌گران علیه ملت ایران، دشمنی‌های زیادی داشته‌اند و کشور را تحت سلطه خود داشته‌اند و تمام تلاش خود را کرده‌اند تا بتوانند سلطه‌گری خود را تثبیت کنند. انقلاب اسلامی، این موقعیت را از دست‌شان خارج کرد و براساس فرمایش مقام معظم رهبری، ملت ایران با انقلاب اسلامی، نه تنها ایران را از دست آمریکایی‌ها خارج کردند، بلکه روحیه مقاومت و ایستادگی در مقابل سلطه آمریکا را در منطقه و حتی خارج از منطقه گسترش دادند و هنگامی این دشمنی به پایان می‌رسد که آنها بتوانند سلطه خود را بر ایران احیا کنند (بیانات مقام معظم رهبری در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰). با توجه به دشمنی‌های سلطه‌گران علیه ملت، مقتضای ایمان در مبارزه با سلطه‌گران، عمل به اقتصاد مقاومتی است. اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی نه تنها اقتضا ایمان در مبارزه اقتصادی با دشمنان اسلام، به منظور مقابله با نظام سلطه و در نهایت

نابودی نظام سلطه است، بلکه باعث رونق اقتصادی کشور و راه پیشرفت همه جانبه جامعه اسلامی است. بنابراین، اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی ضروری است و طراحی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی برای دانش آموزان به منظور زمینه سازی جهت انتخاب آگاهانه فرهنگ اقتصاد مقاومتی ضروری است.

مبانی مذکور، بیانگر چرایی موضوع است و در طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، در شکل دهی عناصر برنامه درسی نقش محوری دارند. بر اساس این مبانی، اهداف و دیگر عناصر برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی مشخص می شود که بیان آن به لحاظ محدودیت، از این مقاله خارج است.

با توجه به مبانی دینی اقتصاد مقاومتی، اقتصاد مقاومتی بستر دستیابی به حیات طیبه است، لذا تحقق هدف غایی نظام آموزش و پرورش، منوط به تربیت اقتصادی دانش آموزان مبتنی بر اقتصاد مقاومتی است. از طرفی نیز، دستیابی به اقتصاد مقاومتی نیازمند فرهنگ سازی آن از طریق تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی است، بنابراین رابطه همسویی بین دستیابی به اقتصاد مقاومتی و دستیابی به هدف غایی آموزش و پرورش برقرار است و این دو لازم و ملزوم یکدیگر هستند که با نتایج پژوهش رحمان پور، نصر اصفهانی، سیادت (۱۳۹۴) مبنی بر اینکه مضامین برنامه درسی ملی ج.ا.ایران، دارای همپوشی های مناسبی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی در ابعاد گوناگون می باشد، همسو است.

رویکرد برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، با نظریه انتقادی برنامه درسی که نقش برنامه درسی را در استعمار زدایی، مبارزه با امپریالیسم و اصلاح می دانند، همسو است. این نظریه برنامه درسی به مبارزه با نظام سرمایه داری می پردازد. از نظر صاحب نظران این نظریه، جامعه معاصر آمریکا، جامعه ای مملو از فقر، بی خانمانی، نژادپرستی و ظلم و تعدی سیاسی است و هدف از بیان این نظریه، ایجاد و برقراری عدالت اقتصادی و اجتماعی است و به دنبال این هستند که شهروندانی توانا و فعال تربیت کنند تا بتوانند شرایط را به نفع یک جامعه عادلانه تغییر دهند. یکی از مؤلفه های بنیادی نظریه انتقادی برنامه درسی، مقاومت است که باید در مقابل نظام سرمایه داری مقاومت کرد و نقد اصلی متوجه جامعه سرمایه داری غرب، به ویژه آمریکا است. طرفداران این رویکرد، بر این باورند که باید روی توانایی مردم جهت تغییر ساختار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی که مبنای اصلی سلطه گری است، کار کرد (فتحی و اجارگه، ۱۳۹۲: ۶۸-۴۰).

منابع و مأخذ:

- احسانی، محمد(۱۳۹۰)، **شاخص‌های تربیتی جهاد اقتصادی از منظر قرآن**، تهران: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
- انصاری، عبدالله (۱۳۹۳)، «ارزشیابی مؤلفه‌های اصلاح الگوهای مصرف و تولید در کتاب‌های درسی پایه‌های ششم و هفتم»، **فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج**، (۶۳)، ۵۳-۷۱.
- بیانات مقام معظم رهبری، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، <http://farsi.khamenei.ir>.
- پیغامی، عادل (۱۳۹۱)، **اقتصاد مقاومتی؛ اقتصاد دفاعی یا ترمیمی؟**، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، <http://farsi.khamenei.ir>.
- پیغامی، عادل؛ و تورانی، حیدر(۱۳۹۰)، «نقش برنامه‌دستی اقتصاد در برنامه‌تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا»، ارائه یک برنامه‌عمل برای یک برنامه‌دستی مغفول، **فصلنامه نوآوری‌های آموزشی**، (۳۷)، ۵۲-۳۱.
- حکمت‌نیا، حسن؛ و افشانی، علیرضا(۱۳۸۹)، **حاشیه‌نشینان و ارتکاب جرائم اجتماعی (مطالعه موردی شهر یزد)**، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، شماره ۷۲، ۱۶۶-۱۵۷.
- رحمان پور، محمد؛ نصر اصفهانی، احمدرضا؛ و سیادت، سیدعلی(۱۳۹۴)، «بررسی رابطه مبانی و اصول برنامه‌دستی ملی جمهوری اسلامی ایران با مضامین اقتصاد مقاومتی به منظور پیشنهاد برنامه‌دستی مطلوب»، **فصلنامه علمی پژوهشی رهیافت انقلاب اسلامی**، سال نهم، شماره ۳۱، ۶۰-۴۱.
- ذاکری، محمد؛ و اسدی، اسماعیل(۱۳۹۵)، «بررسی مأموریتها و کارکردهای نظام آموزش عالی در راستای اقدام و عمل اقتصاد مقاومتی بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری»، **فصلنامه علمی پژوهشی رهیافت انقلاب اسلامی**، سال دهم، شماره ۳۵، ۶۶-۴۷.
- طغیانی، مهدی (۱۳۹۱)، مؤلفه‌های اصلی الگوی اسلامی ایرانی تربیت اقتصادی، **رساله دکتری**، دانشگاه امام صادق(علیه السلام)، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد.
- عبدالملکی، حجت‌الله (۱۳۹۴)، **اقتصاد مقاومتی؛ مبانی، سیاست‌ها و برنامه‌عمل**، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق(ع)
- علی‌نقوی، دلاور (۱۳۹۰)، تأثیر ارزشهای اخلاقی بر اقتصاد و رفاه از منظر قرآن و حدیث، **مجله علمی پژوهشی سفیر**، سال پنجم، شماره بیستم
- فتحی و اجارگاه، کورش(۱۳۹۲)، **برنامه‌دستی به سوی هویت‌های جدید شرحی بر نظریات معاصر برنامه‌دستی**، تهران: آریز.
- فتحی و اجارگاه، کورش(۱۳۹۳)، **اصول و مفاهیم اساسی برنامه‌ریزی درسی**، تهران: علم استادان.
- قبادی قوردلار، مه‌ری(۱۳۹۲)، **مبانی اقتصاد مقاومتی از دیدگاه قرآن و روایات، پایان‌نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، دانشکده الهیات و معارف اسلامی.
- قرائتی، محسن (۱۳۸۳)، **تفسیر نور**، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- کلینی، محمدبن یعقوب (بی تا)، **اصول کافی**، ترجمه سید جواد مصطفوی، تهران: کتاب فروشی علمیه اسلامی.
- مظاهری سیف، حمیدرضا (۱۳۸۹)، «گامی به سوی اخلاق مهدوی»، **فصلنامه انتظار موعود**، شماره ۳۲.
- معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه سپاه تهران (۱۳۷۸)، **نفوذ و استحاله**، تهران: انتشارات معاونت سیاسی نمایندگی ولی فقیه سپاه تهران.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، **تفسیر نمونه**، تهران: انتشارات دار الکتب الاسلامیه.
- موسوی همدانی سید محمد باقر (۱۳۷۴)، **ترجمه تفسیر المیزان**، قم: انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- مهرمحمدی، محمود؛ و همکاران (۱۳۹۰)، **برنامه‌دستی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها**، مشهد: به نشر.
- میرباقری، محمدمهدی (۱۳۹۴)، **جایگاه اقتصاد مقاومتی در جنگ تمدنی**، پایگاه اطلاع‌رسانی فرهنگستان علوم اسلامی، <http://www.isaq.ir/prtjtf8eizuqeh.sfu.html>.
- نجیم‌آبادی، غلامعلی (۱۳۹۳)، **مبانی دینی اقتصاد مقاومتی**، قم: رشید.
- Rose, A, (2009), **ECONOMIC RESILIENCE TO DISASTERS**. Final Report to Community and Regional Resilience Institute, University of Southern California, Los Angeles Published Articles & Papers, From http://research.create.usc.edu/published_papers/75.
- Broadbridge, A, & Raikes, L, (2014), **REPORT BUILDING ECONOMIC RESILIENCE AN ANALYSIS OF LOCAL ENTERPRISE PARTNERSHIPS**, Institute for Public Policy Research, From www.ippr.org/northRegistered_charity_no.800065.pdf.
- Briguglio, L, & Piccinino, s (2014), **Growth and Resilience in East Asia and The Impact of the 2009 Global Recession**, From <http://www.um.edu/data/assets.141959.Pdf>.